

Efektivnost ve výuce cizích jazyků (východiska řešení)

Radomír Choděra

Efektivnost je v podstatě ekonomický pojem, který pro oblast výchovy, vyučování, vzdělávání definuje ekonomika vzdělání¹. Podle Baráka a kol. (1979) je efektivnost vztahem mezi náklady a dosahovanými vzdělávacími výsledky. Je to čistý ekonomický a zároveň pedagogický vztah².

V pedagogické literatuře je efektivnost interpretována různě a většinou jinak.

Blinov (1976) chápe efektivnost jako míru korespondence dosahovaných a projektovaných výsledků.

Zde však nejde o efektivnost v ekonomicko-pedagogickém smyslu, ale o míru úspěšnosti formulace cílů a prostředků výchovně vzdělávacího procesu.

Podobně uvažuje Průcha (1990). Podle něho je efektivnost poměrem mezi účinky vzdělání a reálnými potřebami. Zde rovněž nejde o efektivnost v ekonomicko-pedagogickém smyslu. Podle tohoto pojetí se totiž zjišťuje vztah mezi realitou a desideraty.

Kolesnikov a Turčenko (1991) pojmají efektivnost jako problém optimalizace, jakéhosi ekonomického minimaxu, když ji označují za míru přiblížení k maximálnímu nebo optimálnímu výsledku při minimu negativních následků nebo nákladů.

Pomineme-li kategorie jakýchsi „negativních následků“, pak rozpětí maxima a minima nepatří efektivnosti vůbec, ale efektivnosti optimální. Efektivnost hledáme, ta je taková či onaká, i když nejvíc žádoucí je ovšem efektivnost optimální. Ale o ni v definici jít nemůžeme.

Nejbližší k Barákovu pojetí má Kulič (1980), který efektivnost chápe jako základní vztah mezi výsledkem činnosti a náklady na jeho dosažení.

Toto pojetí sdílíme v podstatě i my.

Soudíme tedy, že **efektivnost jako míra produktivity pedagogické práce (sic!) záleží ve vztahu vloženého úsilí a jeho reálného přínosu**. Tento přístup umožňuje porovnávat výhodnost jednotlivých metod

¹Ekonomika vzdělání se zabývá v podstatě dvěma okruhy otázek: výdaji a prognózováním. Nás se týká první případ.

²Mohli bychom také říci, že pojem efektivnosti je blízký pojmu optimalizace, kterou lze definovat jako zjednání optimální efektivnosti (o optimalizaci se podrobně rozepíše J. I. Babanskij, Optimizacija processa obučeniija. Moskva 1977), a pojmu produktivita (zejména v ekonomii).

a metodických obrátů vyučování/učení cizím jazykům při řešení určitých metodických úloh³.

Vycházíme z jednoduchého vzorce⁴

$$E = \frac{N}{V}$$

Do složky N se zahrnují věcné a časové náklady (ty se nakonec na věcné převádějí) v hodnotových ukazatelích⁵.

Do složky V se zahrnují výstupní znalosti edukandů, spočívající – v našem případě – např. ve zvládnutí určitého počtu jazykových jednotek (učiva) na požadovanou úroveň, při čemž jednotlivé typy jazykových jednotek mohou mít různé koeficienty důležitosti (různé váhy – slova mají jinou váhu než gramatické konstrukce, slova gramatická jiný koeficient důležitosti než slova autosémantická).

Otázka nákladů nebo, chcete-li, vynakládaného úsilí, je pro didaktiku cizích jazyků neobyčejně důležitá, zejména v současné době stále akcelerující invaze moderní technologie, která je sice vysoce účinná, ale zároveň i neobyčejně nákladná. Máme na mysli zejména hypertext, multimediální výukové systémy opřené o počítače.

Náklady jsou spojeny především s angažováním se ve výchovně vzdělávacím procesu různých subjektů. Jde o

1. žáky, edukandy, učící se,
2. učitele, edukanty, vyučující,
3. technický personál jazykových laboratoří.

Dále jde o

4. autory osnov (kurikulí, standardů,)
5. tvůrce učebních pomůcek a programů (software),
6. lektory speciálních kvalifikačních kurzů pro učitele, kteří mají tyto pomůcky a programy využívat,
7. projektanty, výrobce a dodavatele uvedených pomůcek a programů.

V minulosti, jak dokládá bohatá literatura, byly prováděny experimenty, které měly prokázat výhodnost těch či oněch postupů, metod a metodických obrátů, v porovnání s jinými. Nekladla se však zpravidla otázka, za jakou cenu. To byla hlavní slabina těchto výzkumů. Efektivnost je relativistická,

³Metodickou úlohou může být např. dovedení určitého penza učiva na určitou úroveň ovládnání (vědomostí, primárních dovedností, návyků, sekundárních dovedností – zejména nich, protože vyučování/učení v praktickém jazykovém předmětu konečkonců směřuje právě k nim). O efektivnosti při řešení metodických úloh viz naše publikace (spolu s L. Riesem) *Výuka cizích jazyků na prahu nového století*. Ostravská univerzita 1999.

⁴Tuto formalizační část jsme konzultovali s prof. ing. Iļjou Novákem, DrSc.

⁵Hodnotové ukazatele se myslí v ekonomickém významu.

nikoli absolutistická kategorie. Je proto třeba překonat dosud v didaktice cizích jazyků panující úzce zaměřené uvažování, co přináší větší „produkt“, tj. širší a hlubší znalosti atd., ale usilovat o poznání, zda tento produkt je vyvážen, odůvodněn, ospravedlněn adekvátním úsilím o jeho dosažení.

Tato úvaha vychází z předpokladu, že suma časových a věcných prostředků, tj. fond času a věcných zdrojů, kterými disponujeme, je omezen, a proto je třeba zvážit způsoby jeho racionálního využívání.

To je axióm, ze kterého vycházíme bez váhání.

Domníváme se, že toto je bezpečná cesta k optimalizaci výchovně vzdělávacího procesu v cizích jazycích, kterou nelze jen proklamovat.

Kategorie efektivity byla doposud v pojednáních o výuce cizích jazyků připomínána sporadicky. J. Hendrich a kol. (Didaktika cizích jazyků. Praha, SPN 1988) se o ní zmiňují letmo podobně jako H. H. Stern (Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford University Press 1994).

My naopak pokládáme efektivity za ohniskový střed didaktiky cizích jazyků, v němž se lámou cíle i prostředky, obsah i formy, struktury i funkce didaktiky cizích jazyků jako kritérium její objektivní platnosti, praxeologické významnosti (Výuka cizích jazyků, str. 102).

Zkoumání efektivity jednotlivých metodických postupů v uvedeném pojetí však nebude zvládnutelné jedinci, ale celými týmy; nebude také technicky jednoduché. Zjišťování nákladů u jednotlivých účastníků výchovně vzdělávacího procesu a jejich převádění na společného jmenovatele bude nepochybně náročné.

Nicméně jsme přesvědčeni, že jiná cesta k dalšímu zkvalitnění cizojazyčného vyučování/učení nevede.

Literatura

BARÁK, L. a kol. *Vzdělání a ekonomika*. Praha: Svoboda, 1979.

BLINOV, V. M. *Effektivnost obučeniya*. Moskva: Pedagogika, 1976.

KOLESNIKOV, L. F., TURČENKO, V. N. *Effektivnost obrazovaniya*. Moskva: Pedagogika, 1991.

KULIČ, V. Některá kritéria efektivity učení a vyučování a metody jejího zjišťování. *Pedagogika*, 6, 1980.

PRŮCHA, J. Efektivnost vzdělávacího procesu: teorie a měření. *Pedagogika*, 1, 1990.

Adresa autora: Doc. Radomír Choděra, Plickova 564, 149 00 Praha 4-Háje